

S P R A W O Z D A N I A I Z A P I S K

Seria Skarby z przeszłości, red. E. Banasiewicz-Szykuła, B. Grosik-Tytuła: *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, red. E. Banasiewicz, Lublin 1999, ss. 48; *Archeologiczne odkrycia na obszarze Kazimierskiego Parku Krajobrazowego*, red. E. Banasiewicz-Szykuła, Lublin 2000, ss. 105.

Prezentowana seria, obejmująca dotychczas dwie wymienione publikacje, wydawana jest od 1999 roku przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zainicjowana została z myślą o „[...] przedstawieniu dziejów najciekawszych osadniczo rejonów Lubelszczyzny”¹. Podstawą dla tych opracowań były rezultaty wieloletnich badań archeologicznych,

¹ *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, s. 3.

które dla średniowiecza i czasów nowożytnych uzupełniały bądź weryfikowały dane ze źródeł pisanych. Zamierzeniem autorów było naszkicowanie, poczynszy od pradziejów po epokę nowożytną, procesów osadniczych oraz przemian w zakresie kultury materialnej i duchowej mieszkańców Lublina i jego okolic (w pierwszym tomie omawianej serii) oraz ludności zamieszkującej obszar obecnego Kazimierskiego Parku Krajobrazowego (w tomie drugim). Park ten obejmuje swoim zasięgiem fragmenty Przełomu Wisły przez Wyżyny Środkowopolskie, Płaskowyżu Nałęczowskiego i Równiny Bełżyckiej. Część północna należy zatem do Małego Mazowsza, zachodnia — do Równiny Radomskiej, południowa — do Kotliny Chodelskiej, wschodnia zaś — do Płaskowyżu Nałęczowskiego².

Konstrukcja obu tomów jest analogiczna. Każdy rozpoczyna słowo wstępne od redakcji. Artykuły tworzą trzy części tematyczne poświęcone poszczególnym okresom dziejów na omawianych obszarach. Pierwsza dotyczy najstarszych śladów i pozostałości działalności ludzkiej w pradziejach³.

Scharakteryzowano tu najważniejsze etapy w historii regionu, wymieniono wyróżniki poszczególnych kultur archeologicznych oraz najważniejsze odkrycia zarówno obiektów, np. obiektów mieszkalnych, grobów, jam gospodarczych, jak i przedmiotów codziennego użytku, takich jak fragmenty naczyń glinianych, narzędzi, broni, ozdób.

Druga grupa artykułów tyczy okresu wczesnego średniowiecza⁴, trzecia — późnego średniowiecza i czasów nowożytnych⁵.

Wśród opublikowanych tekstów jedynie artykułu *Środowisko przyrodnicze i jego przemiany na przestrzeni dziejów*⁶ nie można jednoznacznie przyporządkować, wykracza on bowiem poza tematykę archeologiczno-historyczną, prezentując fizyczno-geograficzne cechy Kazimierskiego Parku Krajobrazowego i ich przeobrażenia oraz walory przyrodniczo-widokowe rejonu.

Prace zamyka wykaz literatury przedmiotu oraz w przypadku tomu drugiego, „Słowniczek ważnych terminów”. Jest to zestaw najważniejszych pojęć z zakresu terminologii archeologicznej powszechnie stosowanych przez autorów publikacji, zamieszczony w celu wyjaśnienia ich znaczenia czytelnikom spoza tej dyscypliny.

Treść wzbogacają liczne barwne fotografie obiektów i zabytków ruchomych oraz czarnobiałe ryciny, w tym mapy różnych kategorii stanowisk archeologicznych na analizowanym terenie w poszczególnych epokach. Obie publikacje zachowują ten sam czytelny i estetyczny sposób edycji.

Wśród tekstów zwraca uwagę omówienie pozostałości systemu obronnego Lublina i jego przekształceń wraz z rozwojem miasta od średniowiecza po wiek XVII⁷. W toku badań archeologicznych odsłonięto relikty murów obronnych w różnych miejscach, określono ich sze-

² J. Nogaj-Chachaj, *Środowisko przyrodnicze i jego przemiany na przestrzeni dziejów*, [w:] *Archeologiczne odkrycia...*, s. 5.

³ Są to następujące artykuły: M. Polańska, *Z najdawniejszych dziejów*, [w:] *Lublin i okolice...*, s. 5–14; J. Nogaj-Chachaj, *W epoce kamienia*, [w:] *Archeologiczne odkrycia...*, s. 9–20; E. Kłosińska, *W początkach epoki metali — lata 2400/2300–300 p.n.e.*, tamże, s. 21–32; M. Stasiak-Cyran, *Pod wpływami dwóch wielkich kultur przełomu er: celtyckiej i rzymskiej*, tamże, s. 33–40.

⁴ Do grupy tej należą: S. Hoczyk-Siwkowska, *Lublin przedpiastowski*, [w:] *Lublin i okolice...*, s. 15–22; P. Lis, *Wczesne średniowiecze — słowiański rodowód*, [w:] *Archeologiczne odkrycia...*, s. 41–48.

⁵ Można tu zaliczyć: E. Mitrus, *Powstanie miasta*, [w:] *Lublin i okolice...*, s. 23–30; tenże, *Archeologia o murach miejskich i młodszych liniach obrony miasta*, tamże, s. 31–38; D. Włodarczyk, *Urządzenia sanitarne i wodociągowe Lublina*, tamże, s. 39–45; I. Kutylowska, *W późniejszych wiekach*, [w:] *Archeologiczne odkrycia...*, s. 49–54; tenże, *Miasto, zamek i sanktuarium na Wzgórzu Kościelnym w Wąwolnicy*, tamże, s. 55–68; M. Suryn, *Miasta i zamki — Kazimierz Dolny, Janowiec*, tamże, s. 69–92.

⁶ J. Nogaj-Chachaj, *Środowisko przyrodnicze i jego przemiany na przestrzeni dziejów*, [w:] *Archeologiczne odkrycia...*, s. 5–8.

⁷ E. Mitrus, *Archeologia o murach...*

rokość, sposób posadowienia i stan zachowania. Wydzielono także cztery linie obrony miasta istniejące w okresie od końca XV do drugiej połowy XVII stulecia. Ustalono ich przebieg — z północy na południe, a zarazem przesuwanie się na zachód wraz z zabudową miejską rozwijającą się w tym kierunku. Badania na obecnym Placu Łokietka potwierdziły istnienie długiego i rozbudowanego przedbramia — niższej części Bramy Krakowskiej, znanego dotychczas tylko z siedemnastowiecznego przedstawienia ikonograficznego. Doprowadziły również do odsłonięcia trzech poziomów dobrze zachowanych drewnianych nawierzchni ulic prowadzących do miasta w wieku XVI i XVII.

Interesująco przedstawiają się także znaleziska urządzeń sanitarnych i wodociągowych funkcjonujących w Lublinie od XV do drugiej połowy XVII stulecia⁸. W wyniku ich analizy wydzielono etapy formowania się tego systemu. Rozpoznano jego części, tj. kanały ściekowo-burzowe, w tym główny, poprowadzony w wąwozie dzielącym wzgórze staromiejskie na dwie części, oraz kanały doprowadzające do niego nieczystości z poszczególnych kamienic, otwarte rynsztoki uliczne (zrekonstruowano i przedstawiono ich budowę na schematycznym przekroju), kloaki budowane na tyłach prywatnych posesji oraz drewniany wodociąg wraz z rumusem tłoczącym wodę.

Ciekawe są również odkrycia poczynione na terenie miast i zamków w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą i w Janowcu⁹. Dla zamku w Kazimierzu ustalono czas budowy, kolejne fazy przebudowy i rozplanowanie, m. in. umiejscowiono wjazd i część gospodarczą. Zidentyfikowano pozostałości przypuszczalnej łaźni zamkowej, która uległa zniszczeniu na skutek pożaru w drugiej połowie XV lub na początku XVI stulecia, oraz wykutej w skale prostokątnej studni z owalną cembrownią, używanej przez kilka stuleci, a zasypanej dopiero w wieku XIX. Podczas prac na terenie miasta, przy ul. Nadrzeczej 16, odkryto relikty funkcjonującego w XVII wieku kamiennego pieca typu kopułowego związanego z nieokreśloną działalnością produkcyjną. Ustalono także rozwój układu przestrzennego Kamienicy Górskich i Kamienicy Celejowskich oraz fazy zabudowy działki Kamienicy Białej. Ponadto odsłonięto fundamenty siedemnastowiecznych spichlerzy przy ul. Tyszkiewicza 18 i Puławskiej 64 zwanego Pod Wianuszkami, wyróżniono poziomy ich budowy i użytkowania. W obiekcie zwanym tradycyjnie Faktorią Angielską lub Konsulatem Angielskim rozpoznano pierwotne rozplanowanie budynku w przyziemiu, a w pomieszczeniu na pierwszym piętrze odsłonięto relikty funkcjonujących tam urządzeń grzewczych, podstawy pieców lub kuchni oraz ślady przewodów dymowych. W przypadku Janowca przede wszystkim ustalono kolejne etapy rozwoju zamku i jego dawne poziomy użytkowe. Na działce przy ul. Radomskiej odkryto zaś pozostałości fundamentów wzniesionego w XVII w., dziś już nieistniejącego kościoła św. Cecylii; na tej podstawie możliwa była rekonstrukcja rzutu poziomego świątyni. Rozpoznano również relikty szpitala przykościelnego.

Reasumując, prezentowana seria jest pożądaną inicjatywą wydawniczą, która z pewnością być kontynuowana, propaguje bowiem wyniki prac archeologicznych i walory dziedzictwa kulturowego omawianego regionu. Mimo popularnonaukowego charakteru poszczególne artykuły niniejszego wydawnictwa mogą być przydatne również dla archeologów i historyków zajmujących się dziejami tych terenów. Zawierają one opracowanie rezultatów dotychczasowych badań archeologicznych na wybranym obszarze województwa lubelskiego oraz weryfikację niektórych ustaleń w wyniku najnowszych prac terenowych. Umożliwiły na przykład obalenie tezy o pierwotnym zamknięciu naw kościoła p.w. św. Michała w Lublinie od wschodu półokrągłymi apsydami, co było powodem jego wczesnego datowania, a zarazem przesunięcie czasu jego powstania z XII na XIII wiek lub później; wysunięcie przypuszczenia, że przeprawa przez Wisłę w Kazimierzu zwana „wojszyńska” mogła funkcjonować od

⁸ D. Włodarczyk, *Urządzenia sanitarne...*

⁹ M. Supryn, *Miasta i zamki...*

